

OLVASÓNAPLÓ

HA TI SZÓLTOK, ÉN MÁR KIÁLTOK!

JANOŠ URBAN: *Obale pod suncem* (Napsugaras partok).
Osvit, Subotica, 1976.

1947-ben, tehát közvetlenül a felszabadulás után tűnt fel, s a lapokban való gyakori megjelenés után könyvben először 1951-ben, a szabadkai költők *Kalászkok* című gyűjteményes kötetében szerepelt egy csokornyíi költeményével, hogy már két évvel később első önálló kötetével, az *Életjel* című verseskötetével is az olvasó elé álljon (1953). Munkásságának ebben az első, viszonylag termékeny korszakában, amely lényegében a líra jegyében áll, s csaknem egy évtizedet ölel fel, összesen négy verseskötetét lát napvilágot (az említett *Életjel* mellett az *Almok a Tiszánál*, 1955, a *Fölszakadnak a felhők*, 1958, és a *Fanyar szüret*, 1962), hogy aztán ezzel le is záruljon ez a pályaszakasz, hisz azóta egyetlen verseskötetét sem jelent meg. Ugyanakkor az előbb jelzett évtized vége felé, miközben gyérülnek termésében a versek, szaporodnak a kísérőírási írások, mindenekelőtt a tárcanovellák, melyekből 1960-ban (*Koldusjáték*) és 1966-ban (*Átkelés*) jelent meg egy-egy kötet. Ha itt most figyelmen kívül hagyjuk a gyermekeknek szánt meséket és történeteket tartalmazó kötetet (*Ajándék*, 1972), amely egy hosszabb periódus gyermekeknek szánt írásaiból közölt válogatást, akkor azt látjuk, hogy az elmúlt tíz esztendőben — legalábbis könyv alakban — Urbán nem is adott közre szépirodalmi alkotást. Munkásságában azonban ez az évtized sem jelent kihagyást és terméketlenséget, hanem csupán egy újabb műfajváltást. Ezalatt ugyanis a munkásmozgalom története felé fordult a figyelme, mégpedig Ada és általában a Tisza mente munkásmozgalmának története és kiemelkedő egyéniségei felé, s az események gyökerének kutatása közben — például Ada község esetében — egészen a kezdetekig, Ada keletkezéséig, sőt az ezt megelőző időkig hatolt el a múltba, s innen a tatárjárás, a török hódoltság emlékeire, a szerb határőrök letelepítésére, a birtokadományozásokon, a legelőosztáson és a különböző birtokpereken keresztül jutott el egészen az újkori osztály- és birtokviszonyokig, amelyek a vidék földmunkás- és munkásmozgalmának első szakaszának gazdasági és társadalmi feltételeit jelentették. Ugyanez alatt az idő alatt rajzolta meg e mozgalom két világháború közötti hősi korszaka három kiemelkedő alakjának, Csuzdi Ferencnek, Cseh Károlynak és Bakos Kálmánnak az arcélét is.

Ha csak az önálló köteteket s azok egymásutánját tartanánk szem előtt, arra a következtetésre juthatnánk, hogy Urbán János írói pályája könnyen elkülöníthető szakaszokból áll, melyek közül az elsőt a lírai versek, a másodikat a próza, a harmadikat pedig a munkásmozgalom történetét tárgyaló művek/határozzák meg. Ha nyilvánvaló és bizonyos műfajok túlsúlya egyes szakaszokban, s aránylag biztosan meghatározható is e műfajváltások ideje, a pályaszakaszok mégsem különülnek el ilyen mereven, hisz épp most megjelent, valamint előkészületben levő novellás könyve tanúskodik róla, hogy írónk az elmúlt évtizedben sem fordított hátat a szépirodalomnak, bár

az is kétségtelen, hogy e szépirodalmi alkotások — ismét kisprózáról van szó — láthatóan magukon viselik a munkásmozgalom múltja iránt tanúsított megkülönböztetett figyelmének és érdeklődésének nyomait. Egyik nemrégii nyilatkozatából tudjuk, hogy elszórtan és elég rendszertelenül megjelent verseinek kötetbe rendezésével is foglalkozik, de azt azért az újság- és folyóiratpublikációk szem előtt tartásával is megállapíthatjuk, hogy ebben a műfajban jelentősen megcsappant a termése, s az utóbbi másfél évtized során a történeti munkái mellett főleg a kisprózája tarthat számot érdeklődésünkre.

Amikor arra figyelmeztetünk, hogy az egyes pályaszakaszok korántsem különíthetők el olyan élesen, amint azt a kötetek műfajonkénti csoportosulása sugallja, akkor egyúttal arra is utalnunk kell, hogy az említett műfajváltások jelentőségét sem szabad eltúlozni, mert csupán egyes műfajok túlsúlyáról, de semmiképpen sem kizárólagosságáról van szó, sőt egy mindenkor összefüggő alkotói folyamatról, nagyon is állandó és kialakult emberi-írói magatartásról, jelenhez és múlthoz való azonos hozzáállásról, a munkásság melletti szilárd elkötelezettségről, amely hol belső, hol külső, hol szubjektív, hol objektív körülmények hatására keresi a legadekvátabb megjelenési formákat. Ha pedig most röviden áttekintjük e három évtizedes alkotómunkásságot — ideértve a még kéziratban levő kötet anyagát is —, azzal a céllal tesszük, hogy rámutassunk, hogyan jut érvényre, hogyan formálódik műalkotássá különböző műfajokban ez az elkötelezettség, ez az emberi-írói magatartás.

Költészetének élményanyaga a munkásosztály jelene és múltja, költői világképe azonos az osztályáéval, s ha esetében nem elégedhetünk meg a munkásosztály költője megjelöléssel, hanem hozzátesszük azt is, hogy munkásköltő, akkor ezzel azt hangsúlyozzuk, hogy neki nem kellett azonosulnia a munkásosztállyal, csak meg kellett maradnia mellette, hisz mint maga is hangsúlyozza, őt „a műhely adta”, hogy magasztos és szép küldetést teljesítsen, felerősítve adja tovább a munkások szavát:

*Ha ti sírtok, én már kiáltok.
Vagy amikor örültök, én kacagok*
— — — — —
Ó, adjátok számra szent vágyatok!

Tudatosan illeszti már első kötete élére, választja a kötet első ciklusának címéül: *Munkásokhoz*. Ennek alapján tartja számon — már amennyire számon tartja — irodalomtörténetünk és irodalmi köztudatunk mint „objektív hangú” költőt, mint munkásköltőt. [A közbevetéssel azt kívántuk jelezni, hogy az irodalmi köztudatot tükröző, egyszersmind jelentősen befolyásoló irodalomtörténetek és antológiák nem mindig veszik tudomásul az immár 14—15. önálló köteténél tartó Urbán Jánost. A *Vajdasági ég alatt* című antológiában még ott találjuk (3 verssel), az *Irodalmunk kiskönyvében* már nem, a *Jugoszláviai magyar irodalom történetében* említés sem történik róla, míg az *Irodalmunk évszázadaiban* ismét felbukkan, de mint olyan író, aki ugyan „szépiróként indult”, ám „igazi műfaját abban a sajátos, történelmi igazságot, dokumentációt és szépirói hajlamot egyaránt igénylő műfajban találta meg, amelyet ugyancsak a lírai történetírás körébe helyezhetünk”.] Bori Imre]

Az előbbi besorolás, az „objektív hangú” munkásköltő címkéje ellen már 1960-ban megpróbált tiltakozni a költő. A *Vajdasági ég alatt* c. antológia önvallomásában (*Az olvasónak mondom*) szemére veti kritikusaikat: „Verseimben, érthetetlenül, szinte kötelezően a programszerűséget keresik. Mindezt azért, mert valaki valamikor ebben a látókörben fedezett fel. Ha írnak rólam, akkor ezért dicsérnek, vagy ezt vetik a szememre. Verseimnek csak kisebb hányadát veszik észre... Úgy érzem, hogy sok emberien szép semről hallgatnak az értékelők.” (239.)

Voltaképpen már ez az első verseskötve sem egyértelműen és programszerűen optimista hangú, hisz a munkásokhoz szóló első verscsokrot az időről, az életről, halálról, elmúlásról szóló versek csoportja követi, majd a család, az otthon, a szülőföld meghitt hangulatai zárják le (*Játék az idővel; Otthon*). Az urbáni költői világképben ugyanis a győztes munkásosztállyal vállalt sorsközösség tudatos optimizmusába már itt belejátszik valami szo-

morkás, csüggedős hang is: a munkásosztályba mélyen lenyúló gyökerekből táplálkozó erőtudat mellett már jelen van a gyöngeség tudata is — egyleőre a testi gyöngeségé, később majd megjelenik a mélyebb értelmű, a költői hitet is kikezdő kételkedés önmagában és élete, költészete értelmében. Érthető ez, ha tudjuk, hogy alig lendült neki nagy hévvel és lelkesedéssel énekelni a munkásságról, alighogy meghirdette harcos ars poétikáját, máris az elmúlással kénytelen viaskodni, s rezignáltan megállapítani, hogy beesett, fénytelen szeme, hıre elriasztja tőle az embereket, s „ahogy köpi a tüdejét, a halál valahol fölnevet”. Nem véletlenül találunk hát már első kötetében *Kórházi idill* című verset: „rokonait”, a többi beteget figyeli meg, akiket „minden mozdulat kecsegtet, (s bágyaszt a veszély”, s akik megilletődnek néha „néhány vércseppen, (hogyha hullik a virágra) a kórházi kertben”.

Az önvédelem és a polémia hangjai különösen a *Főlszakadnak a felhők* c. kötetben törnek fel erőteljesen. Szinte magát is újra meg újra meggyözve hangsúlyozza, szinte refrénszerűen ismételteti mindenféle nyegle, kispolgári nihilizmust elutasítva, hogy „Az embernek mégiscsak van valami célja”, mégpedig „emberek közt embernek lenni”, majd odakiáltja ellenfeleinek a legszentebb hitében sértett munkásköltő öntudatával:

*és aki nem így érzi velem,
nem így látja, nem kell, hogy versem
bármilyen okból megbocsássa.*

Ez a magabiztos hang, ez a harcos kiállás azonban megint csak egyik változata Urbán reagálásának, s szinte közvetlen szomszédságában ilyen csüggedős, rezignált sorokat találunk:

<i>Az, aki fájón hallgat, nem ad több alkalmat gúnyra, vádra, kacagásra, a szív mélyén elásta</i>	<i>a célt, a szót, a vágyat, s nem csálja a látszat barbár lelkű komédiása.</i>
---	---

S ez a megfutamodás sem tartós magatartás, illetőleg nem egyértelmű, mert mindjárt jelzi, hogy kibírhatatlan teher számára „hallgatni, vakon élni, | némán, is látni, félni: | les, vár a kacagó halál”. Ugyanakkor az is igaz, hogy legszemélyesebb félelmében is együtt munkál az önmagáért és a közösségért való félelem. Azért harcolok, írja, mert félek, hogy „ne legyek | magamnak és másnak se gyáva, | és mindent, mindent félek”. Ha pedig valami költőink közül csakis Urbánra érvényes, rá jellemző, akkor az a szorongató magányból való kitérés meg-megújuló kísérlete, feloldása a dolgozó tömegek iránti nagy-nagy szeretetben: „Szeretnék nagyon jót tenni: mindenkit felvértetni a szeretetre”, az egyszerű összhangot keresi, kutatja, „melyben feloldódik a magány, a fájdalmas társtalanság”.

Nagy kitérőt kellene tennünk, ha mindazokat az okokat fel akarnánk tárnı amelyek odáig vezettek, hogy napi kritikánk annak nyomán és hatására irodalmi közvéleményünk is már-már „leírta” ezt a munkásköltészetet, hangsúlyozva ugyanakkor, hogy költészetünk nem aknázza ki eléggé ezt az élményvilágot, mármint azt, amelyet a munkásság élete kínál fel. Egy lehetséges magyarázatot mégis érdemes lesz megkockáztatni. A „verselés nemes hagyományai nyomdokain jár” — szól az egyik megállapítás; „osztályának magabiztos önérzete és elhivatottságtudata a tartópillére ennek a költői világképnek, melyben nincsenek emésztő nyugtalanságok és váratlan szenzációk”. Érthető, hogy miközben az első megállapításban a „nemesről” fokozatosan a „hagyományosra” csúszott át a hangsúly, utóbbiban pedig a munkásönérzet és elhivatottságtudat a kiegyensúlyozottság és szenzáció nélküliség árnyékába borult, úgy látszott, hogy az avantgard orkesztrációban zengő, olykor szenzációval is szolgáló jugszálviai magyar költészet nagyzenekarában ez a szólam a másodlagosság rangjára szorul. Más kérdés természetesen, hogy valóban másodlagos-e, vagy pedig a kritika átmeneti kizárólagossága után egy higgyadtabb, toleránsabb légkörben felül kell vizsgálni és le is kell küzdeni bizonyos egyoldalúságokat — többek közt épp Urbánnal szemben is tanúsított — elfogultságot is.

Már említettük, hogy bár 1962-ben még megjelent egy „elkésétt” verseskötve, a versek ebben az évtizedben láthatóan megfogytak opusában, s a közbén az újságírói tevékenysége melléktermékeként megjelenő tárcanovellák mellett mind gyakrabban látnak napvilágot terjedelmesebb, egyúttal igényesebb kísérőalkotásai, novellái és elbeszélései is. E műfajok párhuzamossága azonban a még mindig gyakorló újságíró és író természetében mindmáig megmaradt, s nem véletlen, hogy ezek műfajilag olykor alig is választhatóak külön egymástól. Szélei István e kísérőalkotások legfőbb erényét „a szenvtelen, tárgyias közlésformában, a nyers „tényanyag” bemutatásában, az egyszerű, tömondatos nyelvi stílusban” látja. E minden részletében helytálló megállapítást még azzal egészíthetjük ki, hogy írónk a legjobb ilyen műfajú alkotásaiban épp a fenti eszközökkel nagyszerű drámai helyzeteket, tragédiával terhes, feszült légkört tud teremteni, s nem egyszer a belső, lélektani rugók felmutatásával indokolja a szereplők tetteit.

Különösen jellegzetes ilyen szempontból *Az utolsó nap* c. írás. Alaphelyzete mindennapi, már-már banális: öregedő férj fiatal felesége és a férfi fiatalabb halásztársa között lassan szerelem fonódik, de kibontakozásának útjában áll a férj. Az utolsó nap, amikor együtt kelnek át csónakkal a folyón, utolsó alkalomként kínálkozik a tarthatatlan helyzet rendezésére. A csónakban egymásnak háttal ülő két férfi szót sem vált egymással, csak gondolataikat, érzésüket közli az író, miközben állandóan a robbanás előtti pillanat hőfokán tartja a hangulatot. Végül is a fiatalabb veti magát a vízbe, öngyilkos lesz, mire az idősebb férfi következő szavaival zárul a történet: „én készülődtem, ő bátrabb volt.” Itt mindjárt rá kell mutatni Urbán hasonló tárgyú írásainak, illetőleg írói szemléletének egy másik sajátosságára is. Számos olyan írása van ugyanis, amelyek hangulatát valami levegőben lógó katasztrófa, kitörni készülő vihar teszi nyomasztóan feszültté, de az események menete általában olyan irányt vesz, hogy kikerülje a kikerülhetetlen látszó összeütközést. Ezt látjuk *Az utolsó nap* című írásban, ahol minden pillanatban várjuk, hogy a két férfi, akik vetélytársak a szerelemben egymás torkának esve keressenek kiutat az immár tarthatatlan helyzetől. Ezzel szemben egyikük öngyilkossága lép a várt végkifejlet helyébe. Azt mondhatnánk, Urbán sokkal jobban szereti egyszerű hőseit, sokkal közelebb áll hozzájuk és sokkal inkább együtt érez velük, semhogy szabad utat engedne az elszabadult végtetnek, indulatnak. Miközben azonban mintegy megzabolázza a vak erőket, a vártól eltérő irányt szab nekik, egyszersmind természetes, általa előrejelzett útjuktól téríti el őket. Az öreg halász és a kislány csónakázása a háborgó vízen (*Két part között*) tele van bajlós jelekkel, a kislány sapkája is a vízbe esik, illeg-billeg a csónak, végül azonban minden elsimul, akárcsak a víz színe, s még a sapkát is megtalálják, mert a víz a parthoz sodorta. Máskor a tragédia már a történet előtt bekövetkezett, s most az újabb hasonló esemény elhárítását szolgálja (*Fa és víz*), ha pedig bekövetkezik, mint *A gyerekek* című írásban, akkor nem olyan szereplőt érint, aki iránt rokonszenvet támasztott bennünk az író. Itt például a gyermeket féltjük, s hogy a gyermektelen gazda felakasztja magát, az nem indít meg bennünket.

Már első verseskötvében hitet tett szülőföldje, a Tisza mente mellett, s az *Álmok a Tiszánál* verseskötvéből tudjuk, hogy ha dolgozókról szól, akkor nemcsak a vasöntőkre és szövőnőkre gondol, hanem a halászokra, kiskánászokra és „a fonnyadt lányokra” is. Mégis, külön is érdemes aláhúzni, hogy a (nem is alaptalanul) munkásköltőnek deklarált Urbán mint novellista a leghitelesebben a falusiakról, halászkörműről, cselédekről szól. Hogy milyen jól eligazodik ebben a világban, milyen pontosan ismeri a falusi társadalom két háború közötti rétegződését, a gazdaparaszt—cseléd viszonyt, annak jó példája a *Berta legszebb éjszakája* c. elbeszélés. A halottsirató öregasszony, aki hivatászerűen űzi ezt a foglalkozást, az írói ábrázolás telitalálatként eleve indít meg a történet során. Berta néni, aki e nem is éppen rosszul jövedelmező „szakma” élén versenytárs nélkül áll a faluban, s akit nem alkudozva a fizetség felől, minden család igyekszik megnyerni a fontos szolgálatra, elvállalja Acsai István hajdani nagygazda elsiratását is. Az öreg siratóasszony hajdan, leánykorában cseléd volt az Acsai-házban, s a most kiterített nagygazda vette el leányságát és tette örök életére boldogtalaná. A halottvirrasztás naturalisztikus, helyenként bizarr jelenete (éjjel egyedül a kápolnában a halottal, bőséges pálinkázás közben!) feltárja a gazda—cseléd viszony minden embertelenségét,

a cseléd teljes, testi-lelki-gazdasági kiszolgáltatottságát, de az öregasszony eldurvult, megkérgesedett lelkét is.

Urbán írói munkásságának természetesen elválaszthatatlan fejezetét jelentik a munkásmozgalom történetét tárgyaló művei is, amelyekben a kritika „a szépiró Urbán stílusát ismeri fel” (Szelei), illetve amelyet „írói történetírásnak” nevez (Bori). Sokan, különösen újabban, a munkásmozgalom króniká-sának tartják, noha a krónika kategóriájába sorolható írások valójában csak melléktermékei, forgácsai a munkásmozgalom történetét tárgyaló műveinek. Eddig legigényesebb írói-történetírói vállalkozása Ada község monográfiája, azaz a *Tűzsziget*. Ez a munka valójában az adai munkásmozgalom előtörténeté-nek tekinthető, s oly módon kapcsolódik a munkásmozgalomhoz, hogy a teljes előtörténet mint a munkásmozgalom gazdasági és társadalmi feltételeinek kialakulási folyamata valóban bele is torkollik a századvégi, század eleji föld-munkás- és szocialista munkásmozgalomba. Ahhoz azonban, hogy társadalom-történeti értelemben is világossá váljék, hogyan került sor éppen Adán a *Földművelő* (A mezei munkásság és kisvagonú földművelők szakközlönye) és szerbhorvát nyelvű testvérpajja, a *Zemljodelac* (Poljoprivredni i malih gazda stručni list) kiadására, mért ide tervezték 1897-ben a Független Szocialista Párt alakuló közgyűlését, illetőleg kongresszusát, ahhoz Urbánnak vissza kel-lett nyúlnia a „szolgák, jobbágyok, elnyomottak” történetéig, a török kiűzése utáni birtokviszonyokig, a határőrvidék megszervezéséig, illetőleg a volt szerb zsoldos katonák és családjaik letelepítéséig, Ada község jobbágyterheinek megváltásáig, a legelők felosztásáig stb.

Ilyen folyamat láncszemeként felfogva, egyszerre más megvilágításba kerültek a munkásmozgalom egyes mozzanatait, egyúttal egyes kiemelkedő vezető egyéniségei is, kezdve Csuzdi Ferencről Cseh Károlyon keresztül Bakos Kálmánig s a többiekig, akik majd minden bizonnyal a *Tűzsziget* II. kötetében jutnak nagyobb szerephez. A *Tűzsziget* tehát Urbán ama felismerésének ter-méke, hogy forradalmunkat csak teljes folytonosságában lehet szemlélni és megérteni, ennek feltárásában pedig nem lehet kizárólag sem a részvevők, a még élő tanúk vallomásaira, sem az írásos dokumentumokra hagyatkozni. Az írásos dokumentumok megbízhatósága az egyéni vallomásokkal színezve-árnyal-va és étellel telítve, egyéni sorsokkal, szenvedésekkel, hősi helytállásokkal hitelesítve nyújtják a történelem teljességét. S ahogyan Urbán a hiteles törté-neti forrásokat az egyéni visszaemlékezésekkel szerves egységbe ötvözi, úgy egyesíti a feldolgozás módjában, írásművészetében és stílusában a szép-író és történetész eszközeit és megközelítési módjait.

A három portré tanulmánya közül a Cseh Károlyról szólót, azaz a *Fáklya-fényben* című könyvet több okból is külön ki kell emelni. E kötet ugyanis nemcsak e valóban nagymúltú forradalmár alakját rajzolja meg, kezdve a szocializmussal való rokonszenvezésétől még az első világháború előtt, az októberi forradalomban kifejtett aktivitásán keresztül egészen az adai munkásmozgalom-ban betöltött vezető szerepéig, sorozatos meghurcoltatásáig, kegyetlen meg-kínóztatásáig, majd tragikus haláláig az internáló táborban, hanem érdekes és sok szempontból figyelemre méltó válogatást közöl jeles, a kort kiválóan do-kumentáló írásaiból is. Ha valaki egyszer vállalkozik munkásmozgalmunk irodal-mának vizsgálatára, az ún. szociális vagy tényfeltáró irodalom feldolgozására, gyökereinek feltárására, aligha kerülheti meg Cseh Károly írásait. Ennek során pedig rámutathat az érintkező pontokra Cseh Károly és a magyar kommun-utáni magyar kommunista emigráció, továbbá Gaál Gábor, Balogh Edgár stb. irodalomszemlélete között. Voltaképpen Laták István, Ósz Szabó János, de részben Thurzó Lajos és Urbán János irodalomszemléletének, írói célkitű-zésének előzményeit is itt fogja megtalálni.

Mint már a bevezetőben említettük, Urbán János életműve hamarosan újabb két novellás kötettel gyarapodik. Az egyik *Obale pod suncem* (*Napsugaras partok*) címen már meg is jelent szerbhorvát nyelven, s valójában válogatást közöl a *Koldúsjátékból* és az *Atkelésből*, valamint a lapokban azóta megjelent írásokból, míg magyar nyelven — előreláthatólag — *Köposta* címen fog meg-jellenni egy kötetnyi a legutóbbi kötet (1966) megjelenése óta írt novellákból. Ezeket az újabb írásokat dokumentumnovelláknak nevezi a szerző, s bár ez a kéziratban levő kötet nem minden írására érvényes, figyelemre méltó, mert a legjobb írásokra, amelyek Urbán előrelépését tanúsítják e műfajban, valóban

találó a megjelölés. Nemcsak azt mutatják ezek az írások, hogy Urbán a történeti kutatások során újabb, érdekes témákra bukkant, melyek „kimaradtak” a történeti munkákból, s külön is fel kellett őket dolgoznia, hanem az író szemléletének és írásművészetének is továbbfejlődését mutatják. Ha csupán a tematikai gazdagodást akarnánk érzékeltetni, elegendő volna ilyen címeket felsorolni, mint *Tanúvallomás*, *A házkutatás*, *Ereklyék*, *Meghalt az osztályellen-ségem* stb., máris látnánk, hogy a munkásmozgalmi múlt egy-egy mozzanátát, emlékét eleveníti, dolgozza fel, olykor ismert személyekhez (pl. Cseh Károlyhoz) fűződő emléket formál novellává. Am ezekben a helyenként anekdotizálásban feloldódó tárcanovelláknál sokkal jelentősebbek azok a székszavú, lényegre koncentráló írások, melyek az emlékező, vallomástevő egyszerű, tanulatlan ember keresetlen szavaival és annak észjárása szerint, látszólag minden írói „beavatkozás nélkül kerültek megformálásra. Ilyen például *A kocsin* című írás, amely arról szól, hogy az egykori nagygazda felhívja trágys szeke-rére volt kiskanászát, aki azóta már tanult ember lett, s a felszabadulás után azokkal tartott, akik a nagykocsmában „a földek elosztásáról szónokoltak”. Igen érdekes és fordulatos történet ez a máig homlokegyenest ellenkező elő-jellel gondolkodó két emberről. Előbb hajdani éhezését veti gazdája szemére a volt kiskanász, aztán a gazda vádolja az utóbbit azzal, hogy a saját nagybátyját miatta verték meg, mert tiltott könyveit ott találták, végül pedig kiderül, hogy erről csak a nagygazda tudhatott, akinél gyakori vendégek voltak a csend-őrök... Jól megsodort, egyszerű, a parasztra jellemző székszavú párbeszéd pereg előttünk, melyből főleg a mindenáron szerezni akaró földéhes gazda-paraszt arcéle rajzolódik ki plasztikusan. A megírás módját tekintve ehhez hasonló *A nagy kő elmozdítása* c. írás is, amely viszont egy hajdani jámbor falusi rendőrről szól, aki mindkét korábbi rendszerben szolgált, de igyekezett senki-nek sem ártani a faluban; a háború után keményen dolgozott, egy kő elmoz-dításába azonban belerokkant, s mikor nyugdíjért folyamodott, a rendőri múltjára hivatkozott.

Az elmondottakból is látható, hogy közel állnak ezek az írások a riport-hoz, de nagyobb részük csak tárgyában, míg a megformálás tekintetében épp a Szeli által is kiemelt szenvtelenség s a nyers tényanyag látszólag minden írói eszköz nélküli megformálása emeli őket túl a riport szintjén. Ezek az írások egyúttal azt a tanulságot is hordozzák, hogy ez a már rég túlhaladottnak vélt forma és írói közlés mód még további lehetőségeket rejt magában. Urbán láthatóan ezt fedezte fel és legújabbban ezt igyekszik kiaknázni.

JUHÁSZ GÉZA

ÉRTELMISÉG ÉS TÖRTÉNELEM

Dr. ARPAD LEBL: *Lutanja i saznanja*.

Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad, 1975.

Löbl Árpád—Lörinc Péter neve úgy él a tudatunkban, mint a kétnyelvű író eszményi megtestesülése. Ez a kétnyelvűség ugyanis nem egyszerűen a két nyelv tökéletes ismeretéből ered, hanem még sokkal inkább az életkörülmé-nyeknek, hazánk bonyolult nemzetiségi viszonyainak átéléséből és vállalásából. A Lörinc Péter, a Láng Árpád és Zarko Plamenac név csak ennek a szétválaszt-hatatlan egyéniségnek különböző formái megnyilatkozása, s talán éppen ezért figyelemre méltó, hogy ennek az új, szerbhorvát nyelven megjelent könyvnek a